

De OKAN-klas: Babel revisited.

Verhalen uit een meertalige klaspraktijk.

Op de trein naar je werk hoor je conversaties in verschillende talen en kruis je mensen van verschillende nationaliteiten. Je dagelijkse realiteit bestaat uit een mix van invloeden uit de hele wereld. Ook in scholen worden klassen steeds meer divers. In de OKAN-klas of OnthaalKlas voor Anderstalige Nieuwkomers, staan we als leerkracht sowieso voor de uitdaging om kinderen van heel verschillende origine (en ook leeftijd, scholingsgraad enzoverder) klaar te stomen voor de reguliere school en de maatschappij in het algemeen. Het is dus Babel bij uitstek, maar met een happy ending in het vizier. Welke rol spelen de verschillende achtergronden en talen van de cursisten en kan je hier ook in een andere context mee aan de slag?

In mijn OKAN-groepjes, voornamelijk alfaleerlingen, probeer ik door kleine of grote ingrepen de rijkdom aan talen en culturen als krachtbron aan te wenden. Enerzijds als een hefboom voor het leren van een nieuwe taal, meer bepaald door reflectie over talen (verschillen en gelijkenissen) bewuster aan bod te laten komen. Anderzijds door algemeen een cultuur van respect voor elkaars eigenheid te installeren, waardoor een bodem wordt gelegd voor intrinsieke motivatie en betrokkenheid. Refererend aan een citaat van Le Pidhon-Vorstman en Baauw uit 'Meertaligheid en onderwijs': *'Het is belangrijk te beseffen dat onderwijs niet alleen gaat om vakken leren, maar ook om complexe processen van identiteitsvorming, culturen, machtsverhoudingen. De klas is dus een heel belangrijke plaats voor de algemene ontwikkeling van leerlingen.'*

Dit is een pleidooi voor een klaspraktijk waarin het bereiken van relevante (taal)doelen wordt nagestreefd én waar de aandacht voor diverse talen en culturen is ingebed in het curriculum - en niet slechts als vrijblijvend éénmalig project.

Wat volgt zijn praktijkvoorbeelden van omgaan met meertaligheid in de OKAN-klas. Sommige voorbeelden vallen eerder onder de noemer '(talen)sensibilisering', andere voldoen aan een striktere omschrijving van 'functioneel meertalig leren'. Mijn collega's en ik hebben in onze klaspraktijk vaak te maken met laaggeschoolde en laaggeletterde leerlingen. Ook zij hebben veel te bieden op vlak van meertaligheid. Soms kunnen zij echter nog niet lezen of schrijven of zijn zij niet gewoon om te reflecteren over taal. Niet zelden zijn zij zelfs nog niet toe aan leren omdat hun hoofd te vol is van andere zaken. Toch kan meer dan je denkt.

In groepjes met anderstalige klasgenoten de betekenis van kernwoorden achterhalen

Algemeen: aandacht voor talenrijkdom en eigen talen (sensibilisering en meer)

De verschillende moedertalen in je klas een plaatsje geven, begint bij kleine ingrepen. Eens informeren hoe een woord in de moedertaal van een leerling of groepje leerlingen klinkt, zorgt meteen al voor hoofden die zich met verhoogde aandacht oprichten. Cursisten vinden het fijn dat er interesse is voor hun taal, zijn geprikkeld en voelen zich gehoord.

Een praktijk die al vaker in klassen wordt toegepast, maar toch het vermelden waard blijft: **vertrekken vanuit de eigen naam** van je studenten. Voor alfacursisten gebruiken we, net zoals in de eerste taal, de eigen naam om letters te leren herkennen. Maar het gaat verder dan dat: je naam is een stukje taal dat gelinkt is aan je identiteit. Zahara (bloem, helder) is trots dat ze de tweede naam draagt van een dochter van de profeet Mohammed. Nabaa is de titel van een soera, maar haar moeder noemde haar 'mugje' – omdat ze zulke grote ogen heeft. Die kleine weetjes maken deel uit van het eigen verhaal van de leerlingen en gieten we in een tekstje...

Daarnaast **informeren** we vanaf de aanvang van het traject in de klas **naar de verschillende talen** die de leerlingen spreken. De meeste van hen zijn meertalig: hetzij door scholing, hetzij doordat ze op hun lange tocht verschillende talen hebben opgepikt. Zo spreekt een behoorlijk aantal Afghaanse en Syrische vluchtelingen een mondjevol Turks omdat ze een tijdlang in Turkije hebben gewoond en gewerkt. Toch missen we vaak nog nuttige informatie. Vaak besef je als leerkracht pas na verloop van tijd welke talenrijkdom de leerlingen met zich meebrengen en hoe je die kan inzetten. Je loopt ook inzichten mis over welke interferenties ze maken. Afghaanse leerlingen blijken bijvoorbeeld niet alleen klinkers te verwarren omdat hun talen minder klinkers bevatten, maar ook omdat ze de 'a' net als in het Engels als [ee] lezen. Die informatie is waardevol voor jou als docent, bijvoorbeeld om je perspectief op het leervermogen van de student bij te stellen: iets dat een fout leek, blijkt eigenlijk een logische vergissing. Recent worden meer en meer moedertaalsprekers (ook ex-OKAN leerlingen) als taalondersteuners ingezet, eventueel kunnen zij een rol spelen in dit verhaal.

Ook in het verdere traject kan je als leerkracht, afhankelijk van de klassituatie en in samenspraak met collega's, in min of meerdere mate ruimte geven aan de eigen taal van cursisten.

Werkvormen meertaligheid in een notendop

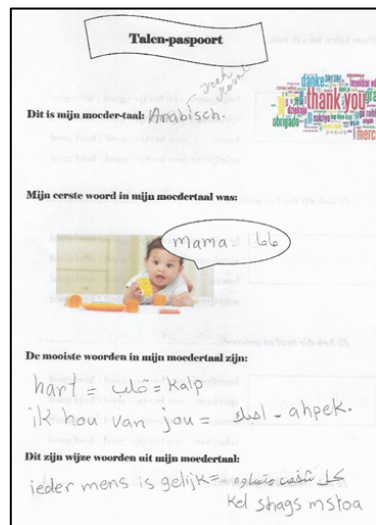
Ik som hier kort een aantal werkvormen op waarvan ik vermoed dat ze over het algemeen reeds bekend zijn en daarom minder uitleg behoeven. Deze werkvormen zijn niet allemaal toepasbaar in een alfa-klas.

- Uitgebreid de talenrijkdom van de leerlingen in kaart brengen door middel van een **talenpaspoort**. Dit gebeurt later in het talentraject, als de leerlingen al over meer taalvaardigheid beschikken. Tip: pas het paspoort aan de leeftijd en leefwereld van je publiek aan en vraag door, bijvoorbeeld voor ons puberpubliek: 'Welke taal leerde je door te gamen?', 'In welke talen kan je vloeken? (meestal in vele)', 'In welke taal praat je met je vrienden?'. Pols ook naar de gevoelswaarde van talen voor de cursist. Bespreek klassikaal.
- **Twee- of meertalige literatuur aanbieden** of een leesmoment inlassen waarbij ook in de eigen taal kan gelezen worden (in onze school voor alle klassen gebruikelijk).
- **Smartphone** laten gebruiken voor vertaaldoeleinden of om iets op te zoeken in de eigen taal.
- Leerlingen die eenzelfde taal spreken **in taalhomogene groepjes laten samenwerken** en hen toelaten hun moedertaal te spreken in het kader van:

- onderhandelen over een betekenis of probleem
- vooraf brainstormen over een thema
- een verhaal schrijven waarbij een meer gevorderde leerling de mondelinge inbreng van een minder gevorderde leerling in schriftelijke taal omzet
- andere werkvormen, bijvoorbeeld DILIT-lezen of -luisteren: samen een gesproken of geschreven tekst reconstrueren

In de OKAN/ISK-klas wordt het resultaat van de opdrachten meestal in de Nederlandse taal verwacht, net als de nabespreking.

Ook belangrijk: de eigen taal een plaats geven moet stap voor stap worden ingevoerd en vraagt om goede afspraken, wat zeker niet altijd evident is voor een groep min of meer gemotiveerde puberjongeren.

Deel van een talenpaspoort: ook met informele informatie kan je aan de slag

Meertaligheid expliciet onder de loupe

De talenrijkdom van je klas kan nog uitgebreider en vooral explicieter aan bod komen. In dat kader kan je **woorden, uitdrukkingen of verhalen in verschillende talen** introduceren en de leerlingen over de betekenis laten onderhandelen. Dit zet de leerlingen aan om te reflecteren en te communiceren over (gelijkenissen en verschillen tussen) talen en helpt hen om relevante strategieën te ontwikkelen (betekenissen achterhalen, parafraseren als je de juiste vertaling niet kent...). Er wordt dus wel degelijk aan talige en andere doelstellingen gewerkt, bijvoorbeeld: Informatie uitwisselen op beschrijvend / structurerend / evaluerend niveau; gepast reageren op feedback; een rol opnemen in groepswerk; ...

Ter inspiratie enkele werkvormen uit de eigen klaspraktijk:

Vertaalbureau:

Je hebt een aantal fiches voorbereid met woorden uit verschillende vreemde talen, met name de moedertalen van een aantal cursisten (je zou dit ook door leerlingen voor elkaar kunnen laten maken). Je vormt bundeltjes van drie à vijf woorden in één vreemde taal. Elk

woord gaat vergezeld van een duidelijke illustratie. De studenten zijn verdeeld in heterogene groepjes m.b.t. taal. Hun opdracht is om (zonder hulp) de correcte Nederlandse vertaling of omschrijving te vinden voor het woord in kwestie. Liefst verwijzen de woorden naar een rode draad of thema. Tijdens het onderhandelen mag indien nodig een vreemde taal of tussentaal worden gebruikt, maar de oplossing wordt in het Nederlands verwoord. Als docent loop je rond en ondersteun je ('Je weet dat het boat is in het Engels, het Nederlandse woord hebben we al gezien en lijkt hier heel erg op...').

Fiche van Arabische woorden (zelfgemaakt)

Variatie: speciale woorden en uitdrukkingen:

Elke taal kent speciale woorden en uitdrukkingen die moeilijk te vertalen zijn. Het Arabische *ya'aburnee* drukt uit dat je iemand zo liefhebt dat je voor die persoon wil sterven, letterlijk: 'jij begraaft me'. Of de Ghanese uitdrukking 'Faa yalo dzwee gbe': 'diegene die het water haalt, zal waarschijnlijk ook de pot breken.' In enkele fraaie recente boeken wordt dit soort uitdrukkingen gebundeld en geïllustreerd. Kies ook hier taaluitingen uit verschillende talen van leerlingen uit je klas. Laat hen (in het Nederlands) op basis van de illustraties onderhandelen over de betekenis ervan. Vraag tenslotte feedback aan de 'expert' van de klas, een moedertaalspreker. Kan je op basis van de woorden of uitdrukkingen iets afleiden wat betreft cultuurgelijknissen – en verschillen? Hier heb je de kans om ook kleinere taalgroepen iets over hun moedertaal te laten vertellen, want de boekjes bevatten voorbeelden van over heel de wereld. Deze lessen kunnen bij het thema 'talen en culturen' aan bod komen.

Variatie: universeel verhaal (in verschillende talen)

Je kan in je les een verhaal vertellen of bespreken dat door veel mensen over de hele wereld gekend is. Bijvoorbeeld het verhaal van de Titanic (bekend door de verfilming) of een sprookje of volksverhaal zoals dat van Ali Baba. Zulke verhalen zijn vaak in vele talen vertaald. Ikzelf gebruikte een verhaal uit 'De kleine prins' van Antoine de Saint-Exupéry. Oud maar tijdloos. Ik liet een lijst met belangrijke woorden uit de tekst vertalen in een paar talen van de klas (deels met behulp van (ex-) OKAN-leerlingen). De cursisten werden, na een korte introductie over het boek, in heterogene taalgroepjes ingedeeld. Op basis van de context, illustraties en gebarentaal (filmpjes) probeerden zij de betekenissen van de

basiswoordenschat te achterhalen en zo het verhaal te reconstrueren. Indien ze het woord niet wisten, mochten ze een tip vragen: een (mondelijke) vertaling in de taal van één groepslid. Opnieuw werd er druk onderhandeld om uiteindelijk tot een Nederlandse vertaling te komen. Gaandeweg kwamen we ook interessante dingen te weten, zoals onverwachte overeenkomsten tussen talen, bijvoorbeeld 'sturi' (Pashtou) en 'sterren' (Nederlands), 'stars' (Engels), 'estrellas' (Spaans). Of het Arabische, Nederlandse en Oekraïense 'sjaal'. Open doel: de taal van het geld (diamant, bank) is zelfs nagenoeg universeel. Na deze bespreking hadden de meeste leerlingen geen versie in eigen taal meer nodig om het verhaal in het Nederlands te reconstrueren en te begrijpen. Ook de 'moraal' van het verhaal kwam aan bod: kan je zomaar iets bezitten door te zeggen 'het is van mij' (relevant discussie-item voor allen, maar zeker voor leerlingen uit een oorlogsgebied), wat is het nut van eindeloos materiële dingen verzamelen?

Bronnen voor meertaligheid in de klaspraktijk

Uit bovenstaande praktijkvoorbeelden mag blijken dat een belangrijke bron voor meertaligheid, de leerlingen zelf zijn.

Verder groeit het aantal **meertalige boeken** en worden boeken (al dan niet vertalingen) in vreemde talen gemakkelijker verkrijgbaar. Het loont de moeite eens te gaan snuisteren in bibliotheken van centrumsteden of in documentatiecentra om inspiratie op te doen voor een meertalig en divers aanbod.

Ook **graphic novels** of **prentenboeken zonder tekst** (meer en meer ook op maat van volwassenen) zijn bruikbaar. Ze kunnen dienen als uitgangspunt voor reconstructie van teksten in het Nederlands en/of andere talen, zeker voor laaggeletterde cursisten. Hetzelfde geldt voor korte **documentaires en films**. De Nederlandse zender VPRO heeft met het programma 'Metropolis' een rijk archief aan reportages over tal van onderwerpen. De verslaggevers opereren vanuit heel de wereld, ook vanuit herkomstlanden van onze cursisten zoals Afghanistan, Pakistan, Congo, ... De reportages hanteren een taal van het land (met onderschriften); leerlingen met de passende moedertaal kunnen de tekst voor hun medeleerlingen tolken in de klas.

Situeer zoals steeds de teksten liefst binnen een thema of rijke context.

Wederzijds respect

Zoals ik in de inleiding zei, kadert meertalig onderwijs voor mij persoonlijk in een groter plaatje van wederzijds respect tussen leerkracht – leerlingen en leerlingen onderling. Die basishouding kan zich uiten op verschillende manieren. Onder meer door aandacht te hebben voor de leefwereld van jongeren en durven aan de slag te gaan met wat zij zelf aanbrengen. Een voorbeeld. In onze OKAN-klassen komt regelmatig naar voren dat een aantal moslim leerlingen Dubai zien als het toekomstparadijs bij uitstek (zie TikTok: Habibi, come to Dubai 😊). Ter gelegenheid van het laatste WK voetbal in Qatar polste ik hoe zij de beeldvorming van plaatsen als Qatar en Dubai ervaren. Uit die discussie bleek dat Qatar en Dubai voor velen trekpleisters zijn omdat deze regio's én moslim zijn én welvarend. Toen ik opwierp dat het er met de rechten van de vele buitenlandse arbeiders slecht gesteld is, werd ik er fijntjes op gewezen dat dit in vele landen zo is - ook in België. Ik opende mijn mond om te protesteren maar dacht dan aan recent nieuws: invallen in pakjesbedrijven en schandalen rond onderaannemers van telecombedrijven omwille van mensonterende

arbeidsomstandigheden...inderdaad hebben wij op zijn minst ook boter op het hoofd. Stof tot nadenken en discussiëren.

Meertaligheid op school is een actueel maar complex onderwerp. Er is nog zoveel marge: meer 'spiegels' voor onze OKAN-leerlingen - teksten over situaties en personages waarin zij zich kunnen herkennen. Uitbreiding van de schoolbibliotheken. Uitwisselingen die verder gaan dan één les of project. Het lijkt me nog een boeiende uitdaging. Kapka po kapka – vir stava (Bulgaars).

Kathleen Collijs

Over de auteur:

Kathleen Collijs is werkzaam als OKAN-leerkracht bij Portus Berkenboom / SJKS te Sint-Niklaas, België.

Correspondentie: kathcoll67@gmail.com

Website in wording: <https://katcoll67.wixsite.com/okan-is-een-vogel>.

Dit artikel is een voorpublicatie voor het tijdschrift Les 225 dat begin maart 2023 verschijnt met als centraal thema 'meertaligheid'.

Referenties

www.meertaligheid.be

www.metrotaal.be

Meertaligheid en onderwijs. Orhan Agirdag en Ellen-Rose Kambel (red.)(2007) *Uitgeverij Boom*

Meer informatie over mogelijke bronnen voor in de les:

<https://www.vpro.nl/programmas/metropolis.html>

Graphic novels, prentenboeken, meertalige boeken en boeken in vreemde talen per thema.

Voorbeeld: thema migratie (niet exhaustief):

Migranten. Issa Watanabe. *Querido*.

Steen voor steen. Margriet Ruurs. Nizar Ali Badr. *Callenbach*

Bede aan de zee. Khaled Hosseini. *De bezige bij*.

Volg de vlinder. Helen Cooper. Gill Smith. *Samsara books*.

Migrando. Mariana Chiesa Mateos. *Orrechio acerbo*.

Krokodil op weg naar beter. Yoeri Sleghers. *de Eenhoorn*.

De koffer. Chris Naylor – Ballesteros. *Gottmer*.

Boeken met uitdrukkingen en speciale woorden van over heel de wereld:

What a wonderful word. A collection of untranslatable words from around the world.

Nicola Edwards. Luisa Uribe. *Little Tiger*.

Lost in translation: An illustrated Compendium of Untranslatable Words from around the World. Ella Frances Saunders. *Vintage Publishing*.

Speaking in Tongues. Curious expressions from around the world. Ella Frances Saunders. *Vintage Publishing*.

p.72: Kapka po kapka – vir stava (Bulgaars) : druppel per druppel ontstaat een meer